

De varenbladeren onttrollen zich

Foto J. van Eijk

Kievitentrek het jaar rond (maart 1964 - februari 1965), vooral aan de kust. Dl. II

De trek in juli en augustus.

Op 5 juli trokken er bij NW (zij)wind 18 kieviten door een kavel in Meyendel*. Mogelijk waren deze kieviten teruggekeerd uit Engeland, waar vandaan ze met westelijke winden weer schijnen te vertrekken naar het Continent volgens Lack. Hij zag radarbeelden van vogels die naar het vasteland terugkeerden in juni en juli en vermoedde dat het kieviten waren. Op 12 juli, bij krachtige ZW wind, zag ik ten ZW van Leiden 20 kieviten naar het noordwesten trekken, midden op de middag. Dit was 5 km van de kust. Tot 12 juli was er deze maand geen enkele dag met oostenwind. Op 13 juli zag ik gedurende een uur waarnemen 's morgens en een uur 's avonds niets geen trek ondanks NNO à N wind (1 à 2 B). Maar de 14e juli, met wind uit zuidoostelijke richtingen (2 B), trokken er van 0445-0625 60/5 kieviten || ZW. Verder hoorde ik een keer kieviten roepen, vermoedelijk ultrahoog. Kieviten roepen bijzonder weinig. Ook 's avonds, van 1900 tot 2010 waarnemend, zag ik nog een kieft || ZW gaan (wind ZO - ZZO, 0 - 1 B, meest 0). Ook de 15e zag ik van 0440-0605 trek, evenwel slechts één kievit, laag boven zee. De wind was zwak ZZO.

De 17e juli werden in een kavel in Meyendel* bij onstabiele NO wind twee groepjes kieviten tesamen 11 ex. trekkend gezien. De beste dag van juli werd echter de 18e. De lucht was vrijwel onbewolkt. Van 0445-0745 met OZO wind, 3 B, later ZO, nam ik waar aan de kust op de Boulevard: || ZW 69/15 en || NO 15/4. Verder kwamen uit zee: naar ZZO 13/3 naar ZO 6/4 en onbestemd 2 kieviten. Ook hoorde ik weer heel hoog kieviten roepen, maar zag niets. Het was onweersachtig weer, hetgeen naar we uit verschillende bronnen weten, trek schijnt te stimuleren. De wind wisselde vrij veel. In deze periode was reeds een viertal jeugdige vogelliefhebbers, H. P. Gallacher, F. Jansen, H. de Nie en R. Vlek bezig met een interessant onderzoek aan het eind van het Zuiderhavenhoofd. Vanaf 16 juli t/m 26 september werd dagelijks alle trek van sterns, maar ook van bv. kieviten, genoteerd. Hun waarnemingstijd was minstens drie uur 's morgens, vaak ook langer. Ruud Vlek deelde de volgende kievitenwaarnemingen van de 18e mee. Van 0715-0815 60/5 kieviten || ZW. Van 0830-0930 31/2, zelfde richting; van 10 tot 11 nog een troepje van 6 || ZW en van 11 tot 12.30 uur niets meer. In Meyendel* werden in 4 kavels 326 kieviten trekkend geteld.

Op 21 juli was de wind Z (2 B). Van 0435-0720 zag ik in zuidwestelijke richting evenwijdig aan de kust trekken: 21/3 kieviten. Hiervan trokken er drie in één groepje ultrahoog, dit was slechts een zeer toevallige waarneming, zodat het voor de hand ligt te veronderstellen, dat er meer ultratrek plaats vond. Ook hoorde ik nog een keer kieviten roepen, waarschijnlijk ook op een hoogte, dat de dieren voor het blote oog onzichtbaar waren.

Op 1 augustus werden bij stabiele ONO wind slechts 5 kieviten geteld in Meyendel*. Daarvan trokken er 2 verkeerd (NO). De 4e zag men er* 38 trekken bij ZO wind. De 5e draaide de wind van ONO naar WNW, er was vrij lange tijd ZO wind. We vermelden dit, omdat er met een sterk wisselende wind - begrijpelijk vanuit de windoriënteringshypothese - volgens veel eigen waarnemingen, maar ook volgens nauwkeurige observaties in de literatuur meegedeeld, stagnatie is in het trekgebeuren. Er werden dan ook nergens aan de kust, ook niet door het uren lang waarnemende team op het Zuiderhavenhoofd, trekkende kieviten gezien. Op 6 augustus was de wind ZO, 2 B. Onbewolkt. Het havenhoofdteam nam waar van 6.30-12 uur. De volgende notities werden gemaakt: Vóór 7 uur: 100-150 ex.; tussen 7 en 8 uur: 317 ex.; 8-9 uur: 75 ex.; 9-10 uur 7 ex., daarna niet meer. Op 15 augustus was de wind NO, 2 à 3 B, licht tot half bewolkt. Tijd 7-10.30. 4 ex. op het havenhoofd langs || kust, maar NO (verkeerd). In Meyendel* werden 45 kieviten gesignaleerd (2 kavels). De 16e augustus werd er in Meyendel* bij zwakke ZO wind slechts 1 kievit geregistreerd, de wind draaide dan ook in korte tijd meer dan 90°, zeer ongeschikt voor trek dus. Op 17 augustus was de wind weer sterk wisselend uit ZO richtingen, 1-3 B. Slechts 4 exemplaren werden trekkend opgemerkt op het havenhoofd. Maar in Meyendel* werden 31 ex. geteld. Op 18 augustus, toen de wind opnieuw sterk wisselde, nl. van WZW naar ZZO, werden op het havenhoofd van 7-12 uur slechts 5 kieviten trekkend gezien. Uit waarnemingen van deze laatste dagen bleek wel heel sterk, hoezeer kieviten ondanks de zo sterk door hen voer trek begeerde winden uit de oostelijke sectoren, *wisselende* windrichtingen voor trek ongeschikt achten.

In de tweede helft van de maand augustus was er nog op een aantal dagen wind uit oostelijke

Deel I van dit artikel is te vinden in het januari-nummer van Natura 1967, blz. 10-13.

Waarnemingen ontleend aan het kaartstelsel van het Meyendel-onderzoek zijn gemerkt met een *.

Foto F. P. J. Kooymans

richtingen. De wind bleef echter zeer onstabiel en er werd alleen in Meyendel* nog lichte trek gezien. De 23e zag men bij zeer zwakke ZO wind in twee kavels* 18 kieviten trekken. De 30e werden bij vrij stabiele NW (zij)wind 39 kieviten* trekkend gezien. Het is mogelijk, dat deze kieviten uit Engeland zijn teruggekeerd. Zoals hierboven vermeld, zag Lack in zwakke mate radarbeelden in oostelijke richting gaand bij westenwindweer, die hij voor kieviten hield. Bij zijwind is het dus waarschijnlijk, dat ze na de oversteek van de Noordzee een tijd lang de kust gaan volgen. Ik bezit een aantal waarnemingen uit eigen materiaal en uit de literatuur (ongepubliceerd) die dit aantonen (men zie ook ons artikel in *De Levende Natuur* febr. 1965). Direct gezien is deze ombuigende trek tot dusverre nimmer, althans in de zomer.

De kievitentrek en de windoriëntering.

In juni, juli en augustus zijn wij er dus ondanks een bezetting van waarnemers aan de kust bij Den Haag, zoals die tot dusverre nooit bereikt werd, niet geslaagd met zwakke stabiele oostelijke en noord-oostelijke winden, kievitentrek te zien te krijgen. Terwijl deze dan juist vrij algemeen waarneembaar is met radar volgens Dr. Lack. Er werd bijna uitsluitend Leitlinienzug van kieviten gezien met winden uit de zuidoostelijke sector. Dit toont onmiskenbaar aan, dat kieviten met zijwind de zee niet opgaan, maar de gidslijn blijven volgen. Dit komt, naar we menen, door hun wijze van oriënteren. Wanneer ze namelijk windoriëntering gebruiken, zullen ze volgens bepaalde wetmatigheden uit de mechanica, bij zijwind hun standaardrichting niet of nauwelijks kunnen handhaven, vandaar hun voorkeur voor het volgen van de kust. De waarnemingen van ons team vullen op passende wijze de radargegevens aan, die Dr. Lack verzamelde aan de Engelse Oostkust. Deze eminente Engelse ornitholoog heeft speciale waarnemingen op touw gezet, om kieviten de kust te zien kruisen met het blote oog. Hij deed dit in juni en juli van 1955-57. Deze bewezen op duidelijke wijze, hoe moeilijk de overstekende trek te zien is. Hij zag slechts één keer kieviten arriveren. Wij zagen in de onderhavige waarnemingsperiode ook slechts één keer kieviten zee in gaan. Lack vermeldt helaas de windrichting niet. Verder zag hij op 15 juli 1960 met ZW winden, 6 kieviten naar het WZW vliegen aan de Engelse Oostkust. Dit was gedurende een periode met westcirculatie die met uitzondering van enkele uren op 8 juli met ZZO wind, duurde van 27 juni tot 19 juli. Het was net als op de andere niet vermelde dag onweersachtig

weer. Dit weer stimuleert de trek zeer. Lacks waarneming van 15 juli 1960 beschouw ik als een voorbeeld van uit zee terugkomende trek, zoals wij die zoveel kennen uit ons kustgebied. Deze kieviten zijn waarschijnlijk in zee gestoken en later door te zwakke trekdrift naar de kust teruggekeerd. Dit zou dan indirect bewijzen, dat kieviten in de zomer inderdaad weer naar het Continent terugkeren bij westcirculatie.

De vermoedelijke reden(en) van de ultrahoge trek zee in aan de kust.

Nadat Deelder in 1949 (*Ardea*) zijn dissertatie publiceerde over de ultrahoge trek van vinken, zijn er op dit gebied maar weinig vorderingen meer gemaakt. Zijn ontdekking, dat zoveel vinken op grote hoogte de Noordzee ingingen en met het blote oog niet of nauwelijks meer te zien waren, was opzienbarend. Waarom ze dit deden, daarover heeft hij zich niet kunnen uitlaten, want hij wist het niet. Tot nu toe weet niemand het. Voor mijzelf heb ik altijd gedacht, dat het ultrahoge trekken een uiting van 'watervrees' was. Een groot voordeel van het zeer hoge trekken is immers, dat de trekkers veel meer uitzicht hebben, zodat ze boven zee, land, in welke richting dan, ook veel gauwer en langer zullen zien. Dat er nog een andere reden (andere redenen) moest (moesten) zijn, was ook Deelder duidelijk. Immers, bij ZO wind zag hij geen of heel weinig vinken de Noordzee opgaan, bij O en NO wind veel tot zeer veel.

We zitten nu wat de kieviten betreft, met dezelfde moeilijkheid.

Toch ligt hier de zaak m.i. wat anders. Wat de eerste reden betreft, de 'watervrees', lijkt het

me toe, dat de kieviten deze weinig, in elk geval veel minder zullen hebben dan vinken. Ze zijn vertrouwd met water, het zijn immers steltlopers. In Zeeland ziet men regelmatig kieviten zonder aarzeling op gewone hoogte de Schelde-armen oversteken en ook de Noordzee wordt onder bepaalde omstandigheden op lagere hoogten overgestoken, bv. algemeen in de laatste week van februari 1964 (zie De Lev. Natuur jrg. 1965, p. 40-48). Om dezelfde reden is er ook niet zoveel noodzaak, om kusten te zien. Toch gaat er, voor zover we het bekijken kunnen, een veel groter percentage der kieviten die de Noordzee oversteken, op ultrahoogte over dan bij de zo waterschuwe vink. Hoe zit dit allemaal? Wij willen een poging wagen, deze moeilijke zaak tot meer klaarheid te brengen. Toen wij in de zomer van 1964 op zekere morgen op de Scheveningse Boulevard aan het waarnemen waren, bemerkten we meermalen, dat (speciaal bij oostelijke winden) de windwijze op de Semaphore een andere richting aangaf dan op de wat oostelijker gelegen Vuurtoren. En in Ypenburg (volgens K.N.M.I.-gegevens) was hij dan soms nog weer anders, evenals bij tijd en wijle 'beneden' op de Boulevard, waar ik zelf de windrichting opnam. Dit betrof soms de richting, soms de sterkte, in andere gevallen zowel windrichting als windsterkte. En zo drong zich vanzelf de oplossing aan mij op. Als de benedenwind in de kustzone uit verschillende richtingen waait, dan zou het bij eventuele windoriëntering en die propageer ik nu een-

maal vanaf 1950, voor de kieviten wel heel moeilijk worden. Zij zouden zich herhaalde malen op een andere windrichting moeten instellen op verschillende punten van hun traject door de kuststrook. In de 'Inleiding tot de meteorologie' van Dr. F. H. Schmidt (1963) las ik ter verheldering van de situatie op pag. 99: 'Langs kusten vindt men in de onderste paar honderd meter een windsysteem dat een *dagelijkse* gang vertoont. Het laat zich slechts tot betrekkelijk geringe afstand van de kust waarnemen, meestal niet verder dan tot op enige tientallen kilometers'. Op grond van het bovenstaande acht ik het nu waarschijnlijk, dat trekkende kieviten door een ultrahoogte op te zoeken voor hun trek dwars door de kustzone, een constante windrichting houden. Wij kunnen hier natuurlijk de bewijisvoering, dat met vaste winden trekkers laag blijven, doch als er in een kuststrook van onbekende breedte verschillende windrichtingen heersen, door de trekkers een grotere hoogte wordt opgezocht, niet geven. Dit zou veel te ver voeren en voor elke soort moet de situatie afzonderlijk worden bekeken. Per soort zal ook minstens één apart artikel moeten worden geschreven. Want dat onze nieuwe opvatting niet alleen de kievit zal betreffen, is te verwachten.

Datgene, wat we tot dusverre (oppervlakkig) over het onderhavige vraagstuk hebben onderzocht, is veelbelovend en pleit sterk voor de hier nu meegedeelde opvattingen.

Wordt vervolgd.

Ransuilen op najaarstrek

Achter Ermelo, richting Staverden, observeerden we dagenlang een groep ransuilen. Ze waren helemaal niet schuw. Ze koesterden zich in het koude zonnetje en luisterden onverstoorbaar naar het geruis van de dennen.

Enkele uilen hielden de wacht. Ze fladderden bij onraad van boom tot boom. Keffend kwamen ze wel eens op ons af. Hun voedsel bestond uit vinken, koolmeesjes en pimpeltjes, die ze gretig verslonden.

Als het regende waren ze onrustig. Al jankende zweefden ze heen en weer.

Bij een invallende vorstperiode verwisselden ze hun plaats naar het polderland, waar ze stokstijf zaten en rilden. Verhongerd suften ze maar wat in de kou.

Na de vorstperiode, toen opeens leeuweriken begonnen te zingen, werden ze actief en verplaatsten zich naar het oude bosrijke terrein. Eens kwam een torenvalk bij hen op bezoek. Nijdig ijlden ze hees piepend naar de roofvogel, die ze hardvochtig belaagden. Na hun woede begonnen ze weer te suffen.

Hoe warmer het werd, hoe levendiger ze werden. Ze doken door de lucht, baden op angstige wijze en klepperden met hun vleugels.

Op een snikhete morgen waren ze niet te bedaren. Ze joegen elkaar op onder zwaar gekraai en verdwenen uit ons gezichtsveld.

J. v. d. Klooster